

Bátyi Zoltán

Cseh katona, magyar csókkal

100 éve született édesapám emlékére

Ferenc bátyám, már megbocsásson, de szerintem arra semmi esélye sincs, hogy egyhamar hazaérjen. Mert jönnek ránk a csehek. Mit jönnek? Zúdulnak, mint a hideg, fagy, éhhalál elől a Kárpátokból várost, falvat támadó farkasok – mondta Janó nagyapámnak, de olyan hevülettel, mint aki már életében számtalanszor találkozott házak között vicsorgó farkas hordákkal. Nagyapám nézte Janó bortól vörösödő arcát, az orrára térképet rajzoló lilás ereket, nézte régen mosott bozontját, és még csonka, a háborút, olasz frontot idéző, ellőtt karjára is vetett néhány pillantást, mielőtt kimondta

– Márpedig nekem indulnom kell. Bármikor megszülethet a gyerekem.

– Az jó. A gyerek, az jó. Meg a születés is. De a csehek, azok a kutya csehek (már megbocsásson Bohus bátyám, de így mondta...) jönnek, csak jönnek...

És ekkor Janó Ungvár irányába mutatott. Pontosan arra, ahol Ungvár városházájának épületét sejtette, és ami ugyan Csapról, annak is dohánybűzös, szesz szagát párologtató vasúti restijéből nem látszódkodhatott, ám megszállása annál könnyebben elképzelhető volt az északról érkező hírekből. Janó úgy érezte, fölösleges is minden további szó, hiszen 1919 februárjának utolsó napján Ungvár már minden bizonnyal elesett, cseh katonák randalíroznak a városban, talán még gyilkolnak, erőszakoskodnak is, mert hát a háború már csak ezzel jár.

Nagyapám meg hitte: mégiscsak indul vonat, és ő, mint pályafenntartási vasútépítő csoportvezető, harctéri szolgálat alól is felmentő fontos beosztás birtokosa, azon a vonaton helyet kap. Aztán, ha lassan is, de csak elgördül vele a szerelvény Szürte falujáig, annak is csöppnyi állomásáig, ahol ő leugorhat, és mire kettőt is pislantana Vitéz, az otthonát őrző bernáthegyi kutya, már lép is be a kertkapun. Végigcsattog csizmájával a házig, ahol most éppen felesége, született Fedor Johanna vajúdik, hogy világra hozza hatodik gyermekét, akiből ugyan egyet még csecsemő korában magához szólítottak az angyalok, de négy, Ilonka, Jolánka, Juliska és Bandi minden bizonnyal ott szoronganak most a konyhában. Tekintetük az ablakon át a vasútállomásra tapad, ami talán ha ötven méternyire áll a házatól, és ahova minden pillanatban befuthat az Ungvárra tartó csapi vonat.

– Csak hát a csehek, azok bizony nem igazán törődnek a maga asszonyával, Ferenc bátyám – mondta Janó –, mert azok éppen azzal vannak elfoglalva, hogy kirabolják az országunkat, letépjenek belőle egy darabot, az Isten se tudja még megmondani mekkora darabot. De hogy most fenekestől felfordult a világ, az már biztos. Ahogy hallom, már a román is támad a Kárpátaljára, mintha itt kolbászból lenne minden kerítés, a kertek végén meg nem disznóolak, hanem aranyat őrző kincseskamrák állnának – hadarta a szót Janó. Majd felszisszent, mert mint mondta, hiába robbantotta le a gránát már több mint két éve a bal kezét, még mindig úgy érzi, hogy az ujjai is fáznak.

– Akkor is indulnom kellene – lépett ki nagyapám a vasútállomás peronjára, figyelte a gőzölgő mozdony ködbe vésző vastestét, a mögé kötött kocsikat, a kocsiból kikandikáló kucsmás férfifejeket, a kendővel összefogatott asszonyi hajtincseket. De leginkább a riadt tekinteteket nézte, mert akkor, éppen akkor megroppant, majd szilánkosra tört a csönd. Teherautók fékeztek az állomás kerítésénél. Az autókról meg katonák ugráltak le, vállukon himbálózott a puska, miközben harcias sorba rendeződtek. Bár járt még minden autó motorja, nagyapám pontosan kihallotta a vezényszavakból, hogy ezek a katonák bizony olyan nyelvet beszélnek, amelyet ő még soha nem hallott, bár hasonlót már sokszor is. És hallotta, hogy a tiszt, miközben az állomás és az indulásra váró vonat felé mutat, csakis arról magyarázhat, na, fiaim, itt állunk most mi, büszke cseh vitézek, ott meg az ellenség, a legyőzött, de még nem eléggé legyőzött, így aztán jó lesz nagyon figyelni.

Csak ezt mondhatta, mert nagyapám, Bányi Ferenc, ki született 1882. december 21-én az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó Bereg megyei Kiseszeny községben, azt látta, hogy a puskák lekerülnek a vállakról, csövük végére szuronyt szerelnek a cseh katonák, és óvatos menetben körbeveszik az állomást. Tekintetükben harag fényétől alig látható az idegen, tüzet nyitó fegyvertől való rettegés, és csak jönnek, csak jönnek be az állomásra, be a restibe, ahol Janó, a csonka kezű háborús veterán azt hiszi, hogy a csehek Ungvárt ostromolják, és talán még bele is ájul rémületétől a félig kiivott borospohárba.

Nagyapám nem tudta igazán sajnálni Janót, mert egy szurony akkor már az ő mellének is szegeződött, és csehül kiabált rá a katona, talán azt kérdezve, hát te meg ki vagy, te magyar? Talán azt: fegyver van-e nálad?, támadni akarsz-e rám?

De nagyapám, bár a környékben lakó szlovák legényektől eltanult nem is kevés szlovák szót, mégsem értette a kérdést. Ezért aztán leszegte a fejét, majd ki tudja mitől bátorodva, honnan kapva elő idegen nyelvi tudományát, azt fröccsentette a cseh katona szemébe

– Én már befejeztem a háborút, gyerekek születik, otthon vár az asszony.

– Ha vár, hát csak várjon. Háború van, minek gyerek egy háborúba? A háború halál, nem születés – mondta a cseh katona, de legalábbis valami ilyesmit mondhatott, amikor nagyapámra parancsolt, hogy forduljon a fal felé, két kezét emelje magasra. Majd átkutatta a ruháit, végigtapogatta a testét, vasat, gyilkolásra alkalmas vasat keresve, és mivel semmit nem talált a cseh katona, tanácstalanul nézett társaira. Mert hát egy férfit, aki közben valahogy elmondta magáról, hogy vasutas, katona egyenruha soha nem feszült a testén, puská az ő kezéből nem okádott ki golyót, mégsem ejthet hadifogságba.

– Leülni! – kiáltott ekkor nagyapámra, egy pad felé mutatva, és az én nagyapám csak ült, forrt benne a düh, ereit feszítette az indulat, még az izmai, a messze földön híres izmai is görcsbe rándultak. Mert azt el kell mondanom magának, Bohus bátyám, hogy a nagyapám ritka erős ember volt. Egyméteres vasúti sínt tudott fél kézzel a feje fölé emelni, de talán még a felhőkig is kinyomta volna azt a rettentő nagy súlyt. Mert hát a sín nehéz jószág, magának magyarázom? Aki egykoron forgalmista volt? De legalábbis vasúthoz, szigorúan ellenőrzött vonatokhoz kötődő cseh ember? Egyébként ezért is mesélem el magának ezt a történetet. Szóval a felhőkig emelte volna a sínt, csak hát a karja nem volt elég hosszú ehhez a bravúros mutatványhoz. De legalább volt karja, nem úgy, mint Janónak, akit közben, akárcsak mindenki mást, kitereltek az állomás elé a restiből, így aztán már tucatnyi komor arcú magyar bámulta a földet, csak ne kelljen a cseh katonák szemébe nézni. Mintha attól féltek volna, hogy egy véletlenül összevillanó tekintet akár még verekedésbe, öldöklésbe is torkollhat.

– Ferenc bátyám, elhagyta a magyart az ő istene, lássa, elhagyta – morgott Janó nagyapám fülébe, és ez a morgás csak akkor maradt abba, amikor újabb cseh katonák érkeztek, akik úgy látták, mégiscsak jobb lesz ezeket a semmire, még hadifogolynak sem jó magyarokat visszaterelni az állomás épületébe, mert akkor nem tudnak olyan könnyen megszökni. Nem mintha bárki is szökni akart volna. Hiszen senki nem tudta, hova is szökhettek, amikor már minden fánál, bokornál, fagyott földben elhalt fűszál csonkjánál csehek álltak, csehek nevetgéltek, csehek forgatták a fejüket, hogy megnézzék, mégis milyen vidékre sodorta őket a sors, mit hódítottak, mivel lettek gazdagabbak.

– Nekem fiam születik. Talán már meg is született. Engedjenek haza – lépett akkor nagyapám egy cseh tiszthez, remélve, hogy a sután kiejtett szlovák szavakból talán megért valamit az idegen katona. Nem csalódott. Fejbólintás jelezte: tudom én, te magyar, mit is szeretnél. Tétova fejrázás meg azt mutatta: hogyan engedhetnék, amikor még én sem tudom, meddig megyünk tovább, vagy éppenséggel meddig maradunk.

Így aztán, Bohus uram, az én nagyapám egész nap ott átkozhatta a háborús világot a csapi

állomáson. Szidta Ferenc Ferdinándot, amiért agyonlövete magát Szarajevóban. Szidta Ferenc Jóskát, aki Aradon akasztatott magyar tábornokokat. Szidta mindazt, ami a magyart összekötötte az osztrákkal, mert úgy hitte, ez minden bajnak az okozója, ezért lett ő fogoly Csap vasútállomásán. De szidta a cseheket is, persze csak magában, mert mégis mi keresni-valója egy knédlizabálónak (megint csak bocsánat, Bohus bátyám, de így mondta, csakis az indulat miatt...) Prágától messze, a Kárpátok lábainál? Ott, ahol eddig magyar, ruszin, zsidó, szlovák, román meg még ki tudja hányféle nemzetből való élt inkább békeességben, mint haragban, de cseh, na az bizony egy sem járt errefelé.

Talán hússzor is elmondhatta már, hogy neki gyereke születik, otthon várandós az asszony, amikor egyszer csak a veszteglő vonat felé lökték.

– Menjél magyar, takarodj az utunkból, és eszedbe ne jusson puskát fogni a kezedbe, mert akkor halálnak halálával lakolsz – mondták a katonák, legalábbis nagyapám ezt értette ki a szavukból. A hátába csapódó puskatus ütéséből meg azt: ezek bizony gyűlölik őt, nem is kicsit. Persze az is lehet, hogy nem őt, csak a háborút gyűlölik, a nem felejtethető, lövészárkokban megrekedt búzt, a csajkából kikanalazott hideg káposztaleves ízét, a mindig a legváratlanabb pillanatban robbanó gránát fület süketítő zaját, sebet hasító szilánkját, vagy azokat a puszkagolyókat, amiket magyar fegyverből lőttek ki a háború utáni felfordulásban, és amik cseh katonák testéből tépték ki a húst.

– Legyetek átkozottak mind. Mind egy szálíg, akik magyar földre léptek – harsogta egy asszony a vonaton, amikor sípolva engedte ki a fölösleges gőzt a mozdony, meglódult a szerelvény, majd araszolba elindult Ungvár felé.

– És legyetek kíméletesek... – mondta nagyapám. Pontosabban nem is mondta, csak úgy belesuttogta a levegőbe. Nem dühösen, inkább beletörődve sorsába, mert akkor ő már régen tudta, hogy a harag hatalom nélkül semmit se ér. És ez a józanság járta át a lelkét akkor is, amikor végre megérkezett március legelső napján a hol itt, hol ott feltartóztatott vonat Szürtére, ő meg lelépdelt a vasrácsos vonatlépcsőn a kicsinyke állomás keskeny peronjára, majd megindult a ház felé, a saját házuk felé, ahonnan viháncolós cseh katonanevetést sodort felé a tavaszillatot hozó szél.

– Már itt is csehek Már mindenütt csehek? – jajdult Janó szava, aki nagyapám mögött lépdelve indult Szürtére a faluba, aminek a házai apró világító téglácskának látszottak csak a szürkületben.

– Csehek. És mindenhol... – morogta a szót nagyapám is, aki fel nem foghatta, hogyan veszíthetett el egy háborút két olyan nagy, egymásba ölelkező birodalom, mint a német, meg a Habsburg. És éppen egy olyan kis hitványka nép (már meg ne haragudjon ezért, drága Bohus bátyám, de hát mégiscsak nagyok árnyékának súlyát nyögő nemzet a cseh is, akár csak mi, magyarok), no, szóval egy cseh dugjon ki győzelmi vigyorral cseh zászlót magyar falu állomásának ablakán.

– Nem bánja, ha én is megnézem, megszületett-e már a gyerek? – fordult falut feledve mégiscsak nagyapán után Janó, mint aki attól tart, egyedül csak nem vághat neki a kilométeres távolságnak most, amikor rádől az este Szürtére, és ebben az estében idegen katonák szuronyán villan meg a felhők mögül szűrődő fény.

– Gyere csak Janó, gyere... – nyitott be a kapun nagyapám, hogy ismét megérezze, milyen az, ha cseh szurony bök a melléhez – Hát te ki vagy? –, és cseh szurony állítsa meg, amikor meghallja, felsír a gyerek,

– Az én gyerekem! Az enyém – tolta félre a szurony hegyét nagyapám, hogy saját maga bökdöshesse büszkén a mellét, vastag, tömött bajsza alól meg előbújjon egy mosoly. Az én gyerekem, ismételte meg szlovákul is, a cseh katona meg legyintett, menjél, magyar, és nagyapám úgy rontott be a házba, majd kiszakadt tokostól az ajtó, hogy aztán megdermed-

jen, földbe gyökerezzen a lába, kiszaladjon minden vér az arcából. Mert a petróleumlámpa fényében nagyapám nem Fedor Johannát, hites feleségét látta, nem is gyerekét, hanem egy pufók, keretes szemüveget viselő fiatal cseh katonatisztet, talán századost, egy cseh katonarósvot, aki egy csecsemőt ölelt magához. Majd felemelte, forgatta, nézegette, és közben nevetve kiáltott a belépőre, az én nagyapámra, hogy egészséges fiú gyermeke született, Isten áldása kísérje minden lépést.

Nem találtuk a bábát, sehol sem találtuk. El sem hiszed, Prágából jött a segítség, nélküle talán meg is haltam volna – sóhajtotta nagyanyám az ágyból. És megcsókolta, ha hiszi, ha nem Bohus bátyám, bizony megcsókolta annak a cseh katonatisztnek a kezét, amikor az óvatosan, mint egy törékeny, vékony héjú tojást, mellére tette apámat, akit pár nappal később Zoltán néven írt be szépen rajzolt betűkkel a keresztelőköt számon tartó nagy könyvbe a szürtei pap.

Németh János: Bagoly

